

Л.Н. ТОЛСТОЙ

АНГЕЛЕР

Л. Н. ТОЛСТОЙ

АҢГЕМЕЛЕР

“МЕКТЕП” БАСМАСЫ
Фрунзе – 1978

Р I
Т 53

ТОЛСТОЙ Л. Н.

Т 53 Аңгемелер. [Которгон Э. Долонов. [Жаштар үчүн]. Ф., «Мектеп», 1978 ©
220 бет.

Жыйнакка орустун улуу жазуучусунун аңгемелери киргизилди. Алар окуучулардын класстан тышкары окуусуна арналган.

Т $\frac{731-182}{M 452(17)-78}$ 233– 78

Р I

Перевод осуществлен с издания: Собрание сочинений Т, Т. 10, 12, 14 государственное издательство художественной литературы — Москва, 1963—1964 г г., Избранные повести и рассказы Т. I — Государственное издательство художественной литературы — Москва., 1964 г.

© Перевод на киргизский язык. Издательство «Мектеп», 1978 г.

ҮЧ ӨЛҮМ

I

Күз болучу. Чоң жолдо эки экипаж зымырап бара жатты. Алдыңкы каретада эки аял олтурушат. Бири госпожа, арык, купкуу. Экинчиси — горничная, бети жылтырап кыпкызыл, толук. Кыска кургак чачы оңуп калган калпагынын астынан чыгып турат, айрык мээлейчен кызыл колу менен аны улам-улам оңдоп коёт. Килем түстөнгөн жоолук жабылган бийик көкүрөгүнөн дем алган сайын саламаттыктын илеби согуп турду, ойноктогон кара көздөрү бирде созулуп артта калып жаткан талааны ээрчисе, бирде оңтойсуздана госпожаны чалып өтөт, бирде тынчсызданып каретанын бурч-бурчтарына кадалат. Горничнаянын тике маңдайында госпожанын торго илинип коюлган, калпагы термелет, тизесинин үстүндө күчүк, жерде жаткан шкатулкалардан улам буттары өйдө көтөрүлүп, рессордун тарсылдап терезелердин дирилдегени угулат.

Колдорун тизелеринин үстүнө коюп, көздөрүн жуумп алган госпожа аркасына коюлган жаздыкта болор-болбос термелет, кабагын чытыган болуп, көңүлүндө жөтөлүп келет. Башына кийгени ак чепчик, назик, купкуу мойнуна оронгону бир байлам көк жоолук. Май сүйкөлүп, тасырайта таралган сары чачты экиге бөлүп, чепчик астына кеткен жазы жиктин терисинин кан-сөлү качып, эмнегедир жансыз. Жука, сулуу бетинин терилери шалбырагансып, саргыч, эриндери кургап, беймаза, суюк, кирпичтери сай-сайлап, жолдо кийүүчү нооту капоту анын батыңкы көкүрөгүнүн үстүндө жол-жол бырышат. Көздөрү жумулуп турса да, госпажанын жүзүнөн чарчагандык, туталангандык жана өнөкөт болуп калган жабыркоо туюлат.

Лакей өз креслосуна чыканактап алып, үргүлөп олтурат, почталык арабакеч анда-санда зоңкулдап үн үн салып, коляскада келе жаткан арабакечти кылчайып карап коёт да, тер баскан чоң төрт атты демитет. Шиналардын жарыша түшкөн жазы издери жолдун акиташтуу ылайына бир калыпта төшөлүп жатты. Асман бозоруп, суук, нымдуу мунарык талаага, жолго себеленип турду. Каретанын ичи дүмүгүп, атыр, чаң жыттанат. Оорулуу башын чалкалатып, көздөрүн жай ачты. Алакай кара сур көздөрү бир укмуш жайнайт.

— Дагы,— деди ал бутуна чала-була тийип калган горничнаянын салонунун этегин эти жок татынакай колу менен туталана нары түртүп, эриндери кеселдүү кымтыла түштү. Матреша салонунун этегин эки колдоп жыйнап ала коюп, ыргып турду да окчунураак олтурду. Беттери анардай кызарды. Оорулуунун татынакай кара сур көздөрү горничнаянын кыймылын суктана карайт. Госпажа эки колдоп олтургучка таянды, өйдөрөөк олтуруу үчүн ал да ордунан турмакчы болду, бирок алы келбеди. Эриндери кымтылып, бети-башынан кубатсыз, каардуу ирониянын сүлдөрү чагылышты. — Кур дегенде сен жардам берип койсоң боло!.. Ох! кереги жок! Мен өзүм деле, суранарым аркама ар кандай мүшөктөрдү жаздабачы, теңир жалгагыр!.. Колуңдан келбеген соң тийбе! — Госпожа көздөрүн жумду, анан кабагын кайра көтөрүп, горничнаяга тигилди. Матреша аны карап алып, алдыңкы кызыл ээрдин кесе тиштеди. Оорулуу оор дем алды, бирок ал дем сыртка чыгып бүтпөй жатып, жөтөлгө айланды. Ал тескери карады, бүрүшүп, көкүрөгүн эки колдоп басты. Жөтөлү тыйылганда көздөрүн жуумп алып, кайра баягысындай кыймылсыз олтура берди. Карета менен коляска кыштакка кирди. Матреша жоолугунун астынан барбагай колун чыгарып чокунуп койду.

- Бул эмне?— деп сурады госпожа.
- Станция, айым.
- Эмне үчүн чокундуң деп сурап жатам.
- Чиркөө, айым.

Оорулуу терезе тарапка бурулду, карета кыштактагы чоң чиркөөнү айланып өтүп жаткан экен госпожа аны карап алып акырын чокунуна баштады.

Карета менен коляска станциянын жанына келип токтоду. Коляскадан оорулуу аялдын

күйөөсү менен доктор чыгып, каретанын жанына келишти.

— Абалыңыз кандай? — деп сурады доктор оорулуунун тамырын кармап көрүп.

— Кандайсың, берекем, чарчаганың жокпу? — деп сурады күйөөсү француз тилинде, — сыртка чыккың келбейби?

Матреша түйүнчөктөрүн чогултуп алып, сүйлөшкөндөргө жолтоо болбос үчүн бурчка тыгылды.

— Алынча, баягыдай эле, — деди оорулуу. — Сыртка чыкпайм.

Күйөөсү бир аз турду да, анан станциянын ичине кирип кетти. Матреша каретадан ыргып түшүп, ылай кечкен бойдон жыла басып дарбазаны карай жөнөдү.

— Менин абалым жаман болсо эле оокат ичпей коймок белеңиз, — деди оорулуу терезенин жанында турган докторго ууртунан жылмая карап.

«Булардын бир да биринин мени менен иши жок, — деп кошумчалады ичинен ал каретанын жанынан уурдана басып алыстаган доктор станциянын тепкичтерин карай таскактаган бойдон жөнөгөн кезде. — Аларга баары бир, көңүлдөрү жай. О! Жараткан ай!»

— Кана, Эдуард Иванович, — деди оорулуунун күнөөсү докторду каршы алып, колдорун жайдары ушалап, — погребец алып келгиле деп буйрудум, сиз буга кандай дейсиз?

— Каршы эмесмин, — деди доктор.

— Анын абалы кандай? — күйөө улутунду, үнү пас чыгып, кашы серпиле түштү.

— Мен айткам: Италияга тургай, Москвага жетсе кудай дей бериңиз. Айрыкча аба ырайы ушундай болуп турганда.

— Кандай арга кылабыз? Кудайым ай, кудайым ай! — Күйөө колу менен көзүн жаба калды. — Бери апкел, — деп кошумчалады ал погребецти көтөрүп келе жаткан адамды карап.

— Жолго чыкпоо керек эле, — деди доктор ийиндерин куушуруп.

— Деги айтыңызчы, менде бөлөк арга калдыбы? — деди күйөө, — аны токтотуу үчүн эмнелерди гана кылбадым, каражат жөнүндө да, үйдө калуучу балдар жөнүндө да, өз иштерим жөнүндө да айттым, бирок анын эч нерсени уккусу келбеди. Дени сак адамча, чет мамлекетке барып, өмүр жөнүндө план түзмөкчү болот. Ал эми абалы жөнүндө өзүнө айтуу — көз көрүнөө өлтүргөндүккө жатар эле.

— Ал ансыз деле өлгөн адам, муну билүүгө тийишсиз Василий Дмитрич. Адам өпкөсүз жашай албайт, ал эми өпкө болсо кайра өсүп чыкпайт. Күйүттүү, оор маселе, бирок арга канча? Сиз экөөбүздүн иш — анын өлүмүнүн мүмкүн болушунча жеңилирээк болушу үчүн кам көрүү. Мында духовник керек.

— Ой, кудайым ай! Менин абалымды түшүнсөңүз боло бул анын акыркы өтүнүчү эмеспи, аткара албайм деп кантип айтам. Эмнеси болсо ошонусу болсун, мен муну ага айтпайм. Анын мыкты аял экендигин өзүңүз билесиз го...

— Баары бир кыш түшкөнчө коё туралы деп айтып көр, — доктор олуттуу баш чайкады, — антпесе жолдо жаман болушу мүмкүн...

— Аксюша, эй Аксюша! — деп чыңылдады башына кацовейка жамынып, арткы крыльцоодо ылай кечип турган бекетчинин кызы, — жүр, Ширкиндин аялын көрөбүз, көкүрөк оорудан улам чет өлкөгө баратат дейт. Кургак учуктуу адамды эч качан көрө элекмин.

Аксюша сыртка атып чыкты да, кол кармашып алышып, дарбазаны карай чуркашты. Алар акырын басып, каретанын жанынан өтүштү, ылдый түшүрүлгөн терезеден карашты. Оорулуу башын кыздарга бурду, бирок алардын кызыга карап тургандыктарын көрүп, кабагын чытып, тескери бурулуп кетти.

— Эне-ке-! — деди бекетчинин кызы башын шарт буруп. — Сулуулугу тим эле укмуштай болучу, эми эмне болуп калган? Карагандан коркосуң. Көрдүңбү, көрдүңбү, Аксюша?

— Артыктыгычы! — Аксюша кубаттап койду. — Жүр, дагы көрөлү кудукка бараткан адам болуп. Карасаң, терс бурулуп кетти, мен дагы бир жолу көрүп калдым. Кишинин боору ооруйт, Маша.

— Аябай ылай болуп кеттик! — деди Маша, анан короонун ичин карай чуркашты.

«Менин сөлөкөтүм эле калган окшойт,— деп ойлоду оорулуу. — Деги чет өлкөгө тезирээк жетсем экен,— ал жерде оңолуп кетет элем».

— Ахвалың кандай, жаркыным? — деди күйөөсү оозундагысын чайнап жатып.

«Баягы эле суроо,— деп ойлоду оорулуу,— а өзүнүн оокат жеп турганын көрсөң!».

— Түзүк,— деди тиштене сүйлөп.

— Бери мага кулак салчы, жаркыным, аба ырайы бузулуп турат, жолдо кыйналасыңбы деп корком Эдуард да ошондой дейт. Кайра үйгө кайтсакпы?

Анын ачуусу келди, бирок үн катпады.

— Аба ырайы оңолсо, мүмкүн, жол да оңолор сен да жакшы болуп калат элең; анан баарыбыз чогуу жөнөйт элек.

Кечирип кой мени. Эгерде тилиңди албаган болсом анда алда качан Берлинге барып, куландан соо айыгып кетмекмин.

— Кантейин, периштем, мүмкүнчүлүк болбоду өзүң билесиң. Эгерде бир айча күтө турсаң, кадимкидей оңолуп кетет элең; мен жумуштарымды бүтүрмөкмүн балдарды да кошо ала кетет элек...

— Балдардын дени сак, а меники андай эмес.

— Түшүнсөң боло, берекем, аба ырайы минтип бузулуп турганда жолдо алсырасан кантем... алсырасаң да үйдө болгонун оң го.

— Үйдө болгонун дейсиңби?.. Үйдө өлөйүнбү? — оорулуу бурк этти. Бирок өлөйүнбү деген сөздөн, калыбы, чочуп кетти окшойт, ал күйөөсүн жалдырап, өтүнүчтүү тиктеди. Ал жер карап, үн катпады. Оорулуунун оозу аңгыча жаш баланыкына окшоп кемшейе түштү, көздөрүнөн жаш шорголоду. Күйөөсү жүзүн бет аарчысы менен басып алып, каретанын жанынан басып кетти.

— Жок, мен барам,— деди оорулуу, көктү карап, колдорун бооруна алды да ой келди шыбырай баштады. — Кудайым ай! Кайсы айыбым үчүн? — деди ал, көзүнөн жаш ого бетер шорголоду. Ал далайга дейре жан-алы калбай чокунду, бирок көкүрөгү баягысындай эле ооруй берди, кысылды, көктү да, талааны да, жолду да мурдакыдай боз чалып, иңир каптап, ошол эле мунарык, азайбай да, көбөйбөй да, бир калыпта жолдогу ылайга, чатырларга, каретага жана бак-бак кыйкырышып коюп, каретаны майлап, ат чегип жатышкан арабакечтердин чон тондоруна себеленип турду...

II

Каретага ат чегилди; бирок арабакеч шашпады. Ал арабакечтердин кепесине кирди. Кепенин ичи ысык, думуктуруп, караңгы, абасы оор, бышырылган нан, капуста жана койдун териси жыттанат. Бөлмөдө бир нече арабакеч, ал эми кухарка мештин жанында бирдеме жасап жүрөт, тончон бир оорулуу мештин үстүндө жатат.

— Хведор байке! Хведор байке,— деди чоң тон кийип, камчысын белине кыстырган жаш арабакеч бөлмөгө кирип келип, алиги оорулууга үн катты.

— Айтчы, Федькадан сурарың не?— деди арабакечтердин бири, сени карета күтүп жатпайбы.

— Өтүгүн сурайын деди элем; өзүмдүкү түшүп калды,— деп жооп берди жигит чачын силкип, колкаптарын куруна оңдоп кыстарып,— же уктап жатабы? Ээ Хведор байке? — мешке жакын барып дагы кайталады.

— Эмне?— кыңылдаган үн чыкты, арык сары бет мештен бери эңкейди. Жүн басып, эти качкан жазы колу менен кир көйнөктүн ичинен уркуюп чыгып турган ийиндерине армякты тартып жапты. — Суу берчи тууган; сен эмне?

Жигит карападагы сууну берди.

— Федя,— деди жигит,— эми сага жаңы өтүктүн кереги деле жок окшоп калды; андан көрө мага бер, мындан ары киймек белең.

Оорулуу алсыз башын карапанын оозунан сүйөп алып, сербеңдеген муруттарынын күңүрттөнгөн сууга салынып жатканына карабай, кулкулдата жута баштады. Сакалы чачышып кир, чүңүрөйүп ичине кирип, үлдүрөгөн көзү жигитке зорго көтөрүлдү. Карапаны жерге койду, эриндерин сүртүү үчүн колун көтөрмөкчү болду, бирок анте албады, армягынын жеңине аарчыды. Үн катпады, мурду менен оор дем алды, бар күчүн чогултуп, жигитти теше тиктеди.

— Балким, бейакы бирөөгө сөз карматып койгондурсуң. — Эң башкысы, сырт ылайлана баштады, а мен жумуштап кетип бара жатам, барып Федьканын өтүгүн сурап көрөйүн, эми ага кереги деле жоктур деп ойлогом. Мүмкүн, сенин өзүңө керек болуп жүрбөсүн, анда айт...

Оорулуунун кызыл өңгөчү ылдый бир нерсе куюлуп, ичи курулдады; кыйкылдап тынбай жөтөлө баштады, тамагы муунду.

— Балекеттин керегиби,— деп ачуулуу аңкылдады кухарка,— мештен түшпөгөнүнө эки ай болду. Көрбөйсүңөрбү ыкшыганын, муну карап туруп өзүңдүн да ичеги-карының аралашып кетет. Өтүктүн буга эмне кереги бар? Өлгөндө жаңы өтүгү менен көмүшмөк беле. Бу жарык дүйнө менен алда качан кош айтышууга тийиш эле, бечаранын күнөөсүн жараткан өзүң кечире көр. Көрбөйсүңөрбү ыкшыганын. Башка үйгө же бөлөк бир какка которушпайбы. Шаарда ошондой ооруканалар бар деп кулагым чалды; ушу кантип болсун — бир бурчту бүт ээлеп жатып алды. Басып-турар да жер жок. Анан дагы тазалыкты талап кылып коюшат.

— Эй, Серега! Каретага түш, мырзалар күтүп калышты,— деп кыйкырды почталык староста каалганы ачып.

Серега жооп күтпөй, чыгып кетмекчи болду эле оорулуу жөтөлүп жатып, жооп үк дегенсип ага көздөрү мекен белги берди.

— Сен өтүктү алсаң ал, Серега,— жөтөлүн токтотуп, бир аз көкүрөк басты. — Өтүнөрүм, өлгөнүмдөн кийин таш сатып кой,— деп кошумчалады кирилдеп.

— Рахмат, байке, азырынча бекер болсун, а ташты го сөзсүз сатып коём.

— Уктуңар го балдар,— оорулуу дагы бир топ сүйлөмөк, бирок кайра түпкүчтөй ийилип, ыкшып жөтөлө баштады.

— Болуптур, уктук,— деди арабакечтердин бири. — Бар, Серега, каретага түш, болбосо староста тигинде кайра чуркап келетат. Ширкинскийдин айымы оорулуу тура.

Серега тамтыгы кеткен, өлчөөсүз чоң өтүгүн нары-бери чече салып, тактанын алдын карай ыргытты. Федор байкенин жаңы өтүгү куюп койгондой чак экен, Серега бутун каранып, алып, каретаны карай жөнөдү.

— Оо өтүгүң укмуш экен! Кел майлап коёюн,— деди кара май кармап турган арабакеч, Серега каретага түшүп, боожуну колуна алды. — Бекер бердиби?

— Ичиң күйүп жатабы? — деди Серега, обдула берип, армягынын этегин бутуна ороду. — Берсе эмне экен! Кана, сүйкүмдүүлөрүм! — Камчысын үйрүй берип, аттарга үн катты; жалданма арабакечтери, чемодандары жана сөлөкөттүү адамдары бар карета менен коляска күзгү боз туманга сүңгүп кирди да, ылайлуу жол менен зымырап жөнөдү.

Оорулуу арабакеч думуктурма кепенин мешинин үстүндө кала берди, эптеп жатып башка капталына оодарылды да, дым тартпай калды.

Кепеге кирип-чыккандардын аягы кечке тыйылбады, бирок оорулуу. былк этпей сулк жата берди. Жатаар маалда кухарка мешке чыгып, анын бутунан аттап барып тонду алды.

— Сен мага ачууланба, Настасья,— деди оорулуу,— жакында кепеңдин бурчун бошотуп берем.

— Болуптур, болуптур, арга барбы, жата бер,— Настасья күңкүлдөдү. — Деги сенин эмнең ооруйт, байке? Айтчы.

— Ичи-башым бүт эле сыздайт. Кудай өзү билбесе.

— Күрсүлдөп аябай жөтөлөсүң, тамагың да ооруйт окшойт.

— Оорубаган жерим жок. Көрөр күн, ичер суум түгөндү менин. Ох, ох, ох! — оорулуу онтолоп жиберди.

— Бутуңду минтип жаап алсаң боло,— Настасья мештен түшүп бара жатып анын армягын тартып жапты.

— Түн ичинде үлпүлдөп чырак күйүп турду. Корулдата коңурук тартып, жерде, текченин үстүндө Настасья, дагы, он чакты арабакеч жатат. Жалгыз гана оорулуу алсыз онтолойт, жөтөлөт, мештин үстүндө чабалактайт. Таңга жуук биротоло дым тартпай калды.

— Түндө бир укмуш түш көрдүм,— деди таңында ойлонгон кухарка керилип-чоюлуп. — Түшүмдө Хведор байкем мештен түштү да жыгач жармакчы болуп эшикти карай жөнөдү. Сага кол кабыш кылайын, Настя, дейт, анда мен: ушул алың менен кыратарсың дедим, ал болсо балтаны ала коюп күрсүлдөтө жара баштады дейсиң, тим эле чамындылар туш-тушка ыргыйт. Сен, дейм, оорулуу эмес белең. Жок, мен куландан соомун дейт, анан балтаны шилтеп калды эле жаным чыгып кете жаздады. Үнүмдүн бардыгынча кыйкырып жиберип, ойгонуп кеттим. Өлүп калбады бекен? Хведор байке!—а байке!

Федордон жооп болбоду.

— Чын эле өлүп калган го? Барып карайынчы,— деди ойгонуп кеткен арабакечтин бири.

Саргыч жүн каптап, мештен салаңдаган эти жок колу нары муздак, нары купкуу болучу.

— Өлүп калыптыр деп, барып бакылоочуга айтуу керек,— деди арабакеч.

Федордун тууган-туушкандары жок — алыстан келген адам. Эртеси аны токойдун арт жагындагы жаңы көрүстөнгө алып барып коюшту, ал эми Настасья көргөн түшүн, Федор байкенин өлгөнүн биринчи болуп туйганын бир нече күнгө чейин ар кимге айтып жүрдү.

Жаз келди. Шаардын көчөлөрүндөгү кык аралашкан муз арасынан суу шылдырап, өйдө-төмөн агылган элдин кийимдеринин түсү да, үндөрү да ачык. Айланта кашааланган короо ичиндеги бактардын бүчүрлөрү көөп, бутактары салкын желге термелет. Мөлтүлдөп тамчы тамбаган жер жок... Таранчылар байланышсыз чыртылдашып, кичинекей канттарын дирилдеттишет. Кашаалардын, үйлөрдүн жана бак-дарактардын күн тийген беттеринде бардыгы кыймылга келип, бардыгы жалтылдашат. Көк да, жер да, адам жүрөгү да кубанычка толуп, жапжаш.

Башкы көчөлөрдүн бириндеги бариндин заңгыраган үйүнүн бет маңдайына саман төшөлгөн; үйдүн ичинде баягы чет өлкөгө ашыккан, өмүрү кылдын кырындагы оорулуу аял жатат.

Ички бөлмөнүн жабык каалгасынын сыртында оорулуу аялдын күйөөсү жана улгайып калган аял турат. Епитрахилиге оролгон бирдемесин кармап дивандын үстүндө жер карап священник олтурат. Бурчтагы вольтердик креслодо кемпир-оорулуунун энеси шолоктоп ыйлап жатат. Горничная колуна таза жүз аарчы кармап, кемпир качан сурар экен деп анын жанында күтүп турат; экинчиси кемпирдин чыкыйларын бир нерсе менен сүрткүлөп, чепчигинин алдындагы куудай чачын үйлөгүлөйт.

— Хрестос өзү жар болсун сизге, берекем,— деди оорулуунун күйөөсү жанындагы улгайган аялга,— ал сизге ушунчалык ишенет, аны менен сиздей эч ким сүйлөшө албайт, жакшылап көндүрүңүз, барыңыз эми. — Ал каалганы ачмакчы болду эле, бирок кузина кармай калды, жүз аарчысы менен көзүн басып-басып, башын силкилдетип алды.

— Мына эми ыйлаганым билинбей калды окшойт,— деди да, каалганы өзү ачып, ичкери кирди.

Күйөө аябай тынчсызданып, биротоло абдыраган түрү бар. Ал кемпирди карай басты, бирок бир нече кадам калганда терс бурулуп, бөлмөдө ары-бери баса баштады, анан священниктин жанына барды. Священник аны карады, каштарын көтөрүп, улутунуп койду. Ак чалган калың сакалы да жогору көтөрүлүп, ылдый түштү.

— Кудайым ай! Кудайым ай! — деди күйөө.

— Арга канча? — деди священник үшкүрүнүп, анан каштары менен сакалы кайра өйдө

көтөрүшүп, ылдый түштү.

— Энекеси да бу жерде! — деди күйөө аргасы куруп. — Ал муну көтөрө албайт. Кызын ушунчалык жакшы көрөт, ал кантип... билбейм. Кур дегенде сиз көңүлүн жубатып, бул жерден кетиңиз деп айтып көрсөңүз боло.

Священник ордунан туруп, кемпирдин жанына барды.

— Эненин жүрөгүн эч кимдин баалай албастыгы чындык,— деди ал,— бирок теңиримден адилет эч нерсе жок.

Кемпирдин бети аңгыча диртилдеп, талма болгонсуп ыктыта баштады.

— Теңирим өзү жар болсун,— кемпир эсине бир аз келгенде священник сөзүн улады. — Сизге айтайын дегеним мен келгенде бир киши бар экен, анын абалы Марья Дмитриевнаныкынан алда канча жаман болучу, жөнөкөй бир мещанин аны бат эле чөп-чар менен айыктырып салды. Алиги мещанин азыр Москвада жашайт. Ошентип көрсөк кантет деп Василий Дмитриевчке айттым Кур дегенде оорулуунун көңүлү көтөрүлүп, илдеттин күчү кайтат беле. Кудайдын кудуретинен күчтүү эмне бар.

— Жок, көрөр күн, ичер суусу бүттү,— деди кемпир,— кудайым аны алгыча, мени алса эмне. — Анан баягы талма болгонсуп ыктымайы кайра күчөп кармады да эс-учунан танды.

Оорулуунун күйөөсү бетин баскан бойдон бөлмөдөн чуркап чыкты. .

Коридордо ага биринчи жолуккан адам өз карындашын чымылдата кууп келе жаткан алты жашар бала болду.

— Балдарды энесине көрсөтүп келсек кантет?— деп сурады няня.

— Жок, анын көргүсү келбейт. Көңүлү айныйт.

Бала токтой калып, атасынын жүзүн бир саамга кунт коюп тиктеп турду да, анан секирип-секирип алып, көңүлдүү кыйкырган бойдон андан ары куюндады.

— Тиги аябай күлүк экен, атаке!— деп кыйкырды бала карындашын көрсөтүп.

Бул убакта башка бөлмөдө Кузина орулуунун жанына олтуруп алып, чебер башталган аңгемеси аркылуу аны өлүм жөнүндөгү ойго даярдоого аракет кылып жаткан. Экинчи терезенин түбүндө доктор суусунду аралаштырып турду.

Ак капотчон, туш-тушуна чоло жер калбай жаздык коюлган оорулуу аял Кузинанын сөзүн тыңшап, төшөктүн үстүндө үн катпай угуп олтурду.

— Ах, кымбаттуум,— деди ал күтүлбөгөн жерден анын сөзүн бөлүп,— мени даярдабай эле коюңуз. Мени жаш бала катары көрбөңүз. Мен бардыгын билем. Өмүрүмдүн аз калганын да билем, эгерде күйөөм айтканымды мурда уккан болсо, эмдигиче Италияда жүрмөкмүн, ал гана тургай, сөзсүз сакайып кетмекмин, аны да билем. Муну ага бардыгы айтышкан. Бирок арга канча, аллатааламдын жазмышы ошондой окшойт. Бардыгыбызда көп күнөө бар муну билем; бирок жараткан өзү ырайым кылып, бардыгыбызды кечирер деп ойлойм. Мен өзүмдү түшүнүүгө далалат кылам. Менде да көп күнөө бар, кымбаттуум. Бирок ошого жараша аябай азап чектим. Ошол тарткан азабымды чыдап көтөрүүгө аракеттендим.

— Анда священникти чакырайынбы, кымбаттуум? Келме келтирсеңиз жеңилдей түшөсүз,— деди Кузина.

Макул дегенсип оорулуу башын ийди.

— «Кудайым ай! Күнөөлү пендеңди кечирегөр,— деп шыбырады ал. Кузина чыгып келип, священникке көз ымдады.

— Периште экен! — деди күйөөгө көзү жашылданган Кузина. Күйөө ыйлап жиберди, священник бөлмөгө кирди, кемпир али эс-учун жыя элек, ошентип оозгу бөлмө жымжырт боло түштү. Беш минутадан кийин священник бөлмөдөн чыкты, епитрахилин алып, чачын оңдоду.

— Кудайга шүгүр, тынчтанып калды. — деди ал,— сизди көргүсү келет.

Кузина менен күйөө кирди. Оорулуу иконду карап, акырын ыйлап олтурган экен.

— Куттуктайм сени, жаркыным,— деди күйөө.

— Рахмат! Жаным жай ала түштү, эмнегедир магдырап баратам,— деди оорулуу,

эриндери билинер-билинбес жылмая түштү. — Жараткан кандай кайрымдуу! Же анын кайрымдуулугу жана кудуреттүүлүгү жалганбы? — Анан көзүнө толо жаш алып, иконду кайра телмире тиктеди.

Аңгыча эсине бир нерсе түшө калды окшойт. Күйөөсүн жаңсап чакырды.

— Менин өтүнүчүмдү эч качан аткаргың келбейт, — деп ал алсыз, нааразы үнү менен.

Күйөөсү мойнун созуп, кың дебей уктү.

— Эмне дейсиң, жаркыным?

— Бу доктурларың эч нерсе билбейт, жөнөкөй дарыгерлер бар, ошолор айыктырышат деп далай жолу айткан элем... Тиги священник айтты... мешчанин... Киши жибер.

— Кимге, жаркыным?

— Кудайым ай эч түшүнгүсү келбейт!.. — оорулуу кабагын чытып, көздөрүн жумду.

Доктор анын жанына барып колун алды. Тамыры барган сайын жай сого баштады. Ал күйөөгө көз ымдады. Оорулуу бул ишараны байкап калып, тегерегиндегилерди элеңдей карады. Кузина дескери карап, ыйлап жиберди.

— Ыйлаба, өзүңдү да, мени да кыннаоа,— деди оорулуу,— бул менин соцку тынчтыгымды бузат.

— Сен периштесиң! — деди Кузина анын колун өөп.

— Жок, бул жеримден өп, өлгөндөрдү гана колунан өбөт. Кудайым ай! Кудайым ай!

Ошол эле кечте оорулуунун денеси табытка салынып, чоң үйдүн залында жатты. Каалгалары жабылган чоң бөлмөнүн ичинде дьячок жалгыз олтуруп алып, бир калыпта киңкилдеп чыккан үнү менен куран түшүрүп жатат. Бийик күмүш шамдалдардан жарык саргыч нурлар маркумдун купкуу чекесине, зыкыя каткан саргыч колдоруна, уркүйган тизелери менен буттарынын манчаларынын үстүндө бийик көтөрүлгөн жабуунун барыштарына түшүп турду. Дьячок, өз сөздөрүнө өзү түшүнбөсө да, бир калыпта окуй берди, ошентип тынч бөлмөдө сөздөр бир кызык угулуп, анан сиңип жок болуп кетип жатты. Четки бөлмөдөн анда-санда балдардын үндөрү, баскан дабыштары угула калат.

«Бетиңди жапсам — жымырылып-жыйрылышат,— деп айтылат куранда,— алардын жанын алсаң — өлүп калышат, кайра топуракка айланышат. Жаныңды жиберсем кайра тирилишет, жер жүзү жаңыланат. Жаратканга түбөлүк даңк».

Маркумдун жүзү суз, бейкапар, сүрдүү. Таптаза муздак чекеси да, бекем кымтылган эриндери да былк этпейт. Бар дитин коюп мемирейт. Бирок ушул улуу сөздөрдү ал кур дегенде азыр түшүндү бекен?

IV

Бир айдан кийин аялдын мүрзөсүнүн үстүнө эстелик коюлду. Ал эми арабакеттин мүрзөсүнүн үстүндө ушул күнгө чейин таш жок, бу дүйнөдө жашап өткөн адамдын жападан-жалгыз күбөсү катары кызмат кылган додо топуракты бар болгону жашыл чөп баскан.

— Хведорго таш сатып койбосоң, Серега,— деди күндөрдүн биринде станциядагы кухарка,— күнөөгө батасың. Кыш өтсүн деп жүрдүң, кыш да өттү, эми эмне сөзүңдө турбайсың? Мен өз кулагым менен укпады белем. Ал сага бир жолу келген, сатып бербесең, дагы бир жолу келет да муунта баштайт.

— Эмне, мен танып жатамбы,— деди Серега,— таш сатып келем, айттымбы, сатып келем бир жарым сөлкөбайга. Унутканым жок, тартып келүү гана керек, Шаарга кандай бардым, ошондой сатып келем.

— Сен кур дегенде крест койсоң боло кудайдан коркуп,— деди карт арабакет,— болбосо адамдын каңыры түтөйт экен. Өтүгүн го кийсең жакшысың.

— Крестти кайдан табам? Же кертилген жыгачтан жасалбаса?

— Эмне деп олтурасың өзүң? Кертилген жыгачтан жасагың келбесе, колуңа балта ал да

эртерээк түрүп, токойго жөнө, сомдоп жасап келесиң. Ясень же башкасын кый. Крестке ошол эле жарайт. Антпесең объездчикти аракка сугарууң керек. Түккө турбаган нерселер үчүн көрүнгөндү сугара берсең деги чачың жетеби. Жакында эле баканды сындырып алып, ордуна токойдон андан сонунун кесип келип бердим, ооз ачкан жан болбоду.

Таң куланөөк салар менен Серега балтаны алып, токойду карай жөнөдү.

Айлананы бүт бойдон муздак боз шүүдүрүм басып жатты. Чыгыш тарап билинбей агарып, алсыз шоола жука булут капталган асманга чагылышты. Төмөн жакта бир да чөп, бактын үстүнкү бутактарындагы бир да жалбырак былк этип койбойт. Анда-санда чытырман бак ичинен чыккан канаттардын дабыштары же жердеги шүүдүраган үндөр гана токой тынчтыгын бузгансыйт. Аңгыча бир кызык, жаратылышка жат үн жаңырып, токойго сиңип жок болду. Бирок үн кайра угулду да, кыймылсыз турган бактардын биринин жанында бир калыпта кайталана берди. Бактардын биринин кылда учу жанталаша дирилдеп, суу жалбырактары бирдемелерди айтып, күбүрөшө башташты, анын бутактарынын биринде конуп олтурган малиновка ышкырып алды да, эки .жолу канат кагып, башка бакка барып конду.

Төмөндө балта тынбай күрсүлдөй берди, суу чамындылар шүүдүрүмдүү чөптөргө чачырап жатты, анан качырай түшкөн үн чыкты. Бактын тулку бою солк этти, ийилди, үрөйү уча теңселди да, кайра дароо түзөлө калды. Бир саамга айлана жым-жырт боло түштү, бирок бак кайра ийилди, кайра качырады, ошентип бутактарын салбыраткан бойдон ал нымдуу жерге келип сулады. Балтанын үнү, адамдын дабышы угулбай калды. Малиновка ышкырып алып, дагы жогору чыгып кетти. Анын канаты тийип кеткен бутак бир аз термелип түрүп, башкаларга окшоп, жалбырактары менен бирге тымып калды. Жаңы мейкиндиктеги бак-дарактар өзүлөрүнүн кыймылсыз бутактарына кошулуп, мурдагыдан да кубанычтуу бой созушту.

Күндүн алгачкы нуру булуттарды жарып өтүп, асманда жарк этти, жерге да, көккө да төгүлдү. Кокту колоттордогу туман түрмөктөлүп, шүүдүрүм жаркырап, чөп үстүндө чагылышты, аппак булуттар туш-тушка ашыга тарай башташты. Калың токой ичинде канаттуулар чуру-чуу түшүштү, адашып кайра табышкансып, бактылуу чыртылдашты; бактын кылда учундагы суу жалбырактар кубанычтуу, бейкапар шыбырашышты, тирүү бак-дарактардын бутактары да башы шылкыйып, өлгөн бактын бутактарын бакыя карап, жай термелишти.

ЛЕВ НИКОЛАЕВИЧ ТОЛСТОЙ

Рассказы

(на киргизском языке)

Фрунзе. Издательство «Мектеп»

Которгон **Э. Долонов**. Редактор **Ш. Келгенбаев**. Сүрөтчү **С. Асакеев**.
Көркөм редактор **К. Сейталиев**. Тех. ред. **Т. Борисенко**.
Корректор **Г. Айталиев**.

Терүүгө 19/1V 1978-ж. берилди. Басууга 18/X 1978-ж. кол коюлду. № 1 типография кагазы.
Кагаздын форматы $70 \times 108^{1/32}$, 6,875 физ. басма табак, +0,125 форзац, 9,62 шарттуу басма табак,
+0,17 форзац, 9,76 учёттук басма табак, +0,3 форзац. Заказ № 314. Тиражы 24000. Мукабасыз
баасы 83 т. Мукабасы 12 т.

72002, Фрунзе ш., Совет көчөсү, 170, «Мектеп» басмасы.

720461, ГСП, Фрунзе 5, Жигули көчөсү. 102.

Кыргыз ССР Министрлер Советинин басма полиграфия жана китеп соода иштер боюнча
мамлекеттик комитетинин Кыргыз ССРинин 50 жылдыгы атындагы Кыргызполиграфкомбинаты.